

Moralne panike oko popularnosti narodne glazbe u Hrvatskoj: javna rasprava o slučaju rasprodanih koncerata u Zagrebu 2023.

Elez, Nika

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:827950>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij novinarstva

NIKA ELEZ

**MORALNE PANIKE OKO POPULARNOSTI NARODNE GLAZBE U
HRVATSKOJ: JAVNA RASPRAVA O SLUČAJU RASPRODANIH
KONCERATA U ZAGREBU 2023.**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Zlatan Krajina

Zagreb, travanj, 2024

Sadržaj

1.	UVOD.....	1
2.	Moralne panike	2
3.	TURBOFOLK	3
3.1.	Kako je nastao turbofok?	3
3.2.	Povijesni kontekst turbofolka – odakle negativan stav?	4
3.3.	Dolazak turbofolka u Hrvatsku.....	6
3.4.	Severinina Štikla	7
4.	Novi hibrid - balkanski trap	8
5.	Pokretanje Extra FM-a	9
6.	Slučaj rasprodanih koncerata Aleksandre Prijović u Zagrebu	11
7.	ISTRAŽIVANJE	12
7.1.	Metoda istraživanja	12
7.2.	Analiza odgovora - anketa	13
7.3.	Analiza javne rasprave – forum.hr	16
7.4.	Analiza javne rasprave – Reddit	18
8.	ZAKLJUČAK.....	19
9.	Literatura	20

1. UVOD

Posljednjih je godina slušanost turbofolk glazbe u Hrvatskoj sve veća i prisutnija nego ikada. Iako je do prije desetak godina takva glazba bila manje prisutna, danas je preuzela hrvatski, posebno zagrebački noćni život. Radio Extra FM s turbofolk glazbom jedan je od najslušanijih u Zagrebu još od početka njihovog emitiranja 2018. godine, te broje niz organiziranih koncerata turbofolk izvođača, među kojima su i rasprodani koncerti Aleksandre Prijović na turneji „Od istoka do zapada“ po Hrvatskoj tijekom 2023. i 2024. godine, od kojih je pet bilo u Zagrebu, pet u Osijeku, dva u Rijeci i jedan u Varaždinu, (Net.hr, 2024). Moralne panike oko turbofolk glazbe postoje još od njezinog populariziranja u Domovinskom ratu, međutim, pokretanje radija Extra FM i rasprodani koncerti Aleksandre Prijović izazvali su novi val moralnih panika i javnih rasprava. Ali, s druge strane, na taj su način omogućili su slušateljima turbofolka da slušaju ono što žele slušati i na radiju, a ne samo na CD-ima i USB stikovima kao i do tada. Već prvog dana demantirali su i stav da turbofolk u Hrvatskoj nije slušan s tim što je pao sustav Extra FM-a prvog dana, a u prve tri godine postojanja, bili su četvrti najslušaniji radio u Zagrebu, (Slobodna Dalmacija, 2023). Moralne panike dovele su i do zabrane turbofolk glazbe u Osijeku i Puli u veljači 2023. godine, nakon čega se pojavila zabrinutost oko slobode izražavanja, (Narod.hr, 2023).

Prvo ću se osvrnuti na definiranje moralne panike, povijest turbofolka i poveznicu s negativnim stavom zbog ratnih godina 1990-ih jer turbofolk nikada nije bio gledan „samo“ kao glazba, već negativni dio balkanske kulture. Povezivanja glazbe sa neželjenim aspektom srpske pop kulture, kičem i niskim moralnim vrijednostima do toga da se turbofolk izvođači izrazito cijene i u Hrvatskoj, a slušaju ga gotovo svi slojevi društva, od onih nisko obrazovanih i siromašnih, za koje se smatralo da samo oni slušaju, do obrazovanih slojeva društva.

2. Moralne panike

Moralna se panika prvi put počela spominjati sedamdesetih godina prošlog stoljeća, za što je zaslužan Jack Young, koji je proučavao taj koncept. Baveći se pojmom moralne panike, Kenneth Thompson iznosi teorije Stanleyja Cohena, koji analizira moralnu paniku prema reakcijama medija na sukob modsa i rokera u Velikoj Britaniji 1960-ih godina, (Thompson: 2003: 186). Prema Cohenu, moralna panika se sastoji od pet etapa. Prva etapa se odnosi na „narodnog demona“ koji predstavlja prijetnju narodu, potom se ta prijetnja prikazuje u medijima, zatim slijedi nagli porast zabrinutosti javnosti, pa reakcija vlasti, nakon čega se panika polako povlači ili pak dolazi do društvene promjene, (Thompson, 2003:186). Prisutnost moralne panike se očituje u zabrinutosti zbog ponašanja određene skupine ljudi, povećan stupanj neprijateljstva prema toj skupini, kao i kratkotrajnost u odnosu na stvarnu i medijski posredovanu opasnost, što dokazuje činjenicu utjecaja medija na stvaranje panike (Thompson, 2003:186).

U kontekstu sve većeg populariziranja turbofolk glazbe u Hrvatskoj, može se opisati kao široko rasprostranjeno negativno mišljenje prema tom žanru, odnosno „narodnjacima“. Prema sociologu Benjaminu Perasoviću, koncept moralne panike nastao kao analiza reakcije društva na pojave koje ono smatra devijantnima. To je pokušaj dominantne kulture da reintegrira vlastite vrijednosti upirući prstom u onaj fenomen koji je prešao granicu, (Perasović, 2013). Prema Kohenu, ključnu ulogu imaju masovni medij, i sada društvene mreže, koje u najvećoj mjeri izazivaju i pojačavaju efekt moralne panike, (Thompson, 2003). Kenneth Thompson u svojoj knjizi *Moralne panike* opisuje koncept moralne panike kao nešto što nije novo, jer kada pogledamo u povijest, novinski su naslovi i tada neprestano upozoravali na neku novu opasnost, a televizijski bi je programi dodatno začiniili senzacionalizmom, što bi na kraju prouzročilo moralnu paniku, (Thompson 1998). Dulje od jednog stoljeća, panika je vladala oko kriminala, a djelovanje omladine predstavljalo se kao nešto nemoralno i prijetnja dotadašnjem načinu života. U kontekstu glazbe, prvo je vladala panika zbog jazza, zatim rock'n'rolla jer se smatralo da će odvesti mlade u „pogrešan smjer“, odnosno promiskuitetan način života (Thompson, 1998:1). Danas to možemo povezati upravo s turbofolk glazbom u Hrvatskoj, jer moralna panika oko narodne glazbe traje još od njenog pojavljivanja, pa sve do sada. Slušatelje se turbofolka u određenoj mjeri povezuje s raznim stereotipima, promiskuitetnim ponašanjem, niskim moralom i standardom života. Pedesetih godina prošlog stoljeća, stvorila se moralna

panika oko učestalog provođenja vremena u kafićima kod mladih ljudi, što se smatralo negativnim utjecajem i posljedicama na moral te stvaranje subverzivnog utjecaja na tradicionalne obiteljske vrijednosti (Thompson, 1998:1), što se također može povezati sa sličnim stereotipima vezanim za slušatelje turbofolka od pojavljivanja žanra do danas.

3. TURBOFOLK

3.1. Kako je nastao turbofolk?

Prema Luketić, turbofolk žanr devedesetih godina prošlog stoljeća nastao je na kulturi *trasha* na podlozi narodnjačke kulture još iz vremena Jugoslavije, u koju su se dodatno umiješali još i pop, dance, rock-ritmovi, zapadnjačka produkcija, naglašen seksipil, nove potrošačke navike i tranzicijske vrijednost životnog standarda, (Luketić, 2013:400). Aleksej Gotthardi Pavlovsky to opisuje kao *dance* izdanak već postojećih „narodnjaka“, *novokomponovane narodne muzike/ novokomponirane narodne glazbe* (u nastavku: NkNG) BiH i Srbije, koja je već desetljećima prije bila popularna na području današnje Jugoslavije (Pavlovsky, 2013:11). Prema Ivani Kronji, sam naziv „turbofolk“ nastao je početkom devedesetih, a odnosi se na žanr, supkulturni stil i svjetonazor. Naziv je spoj dviju riječi: „turbo“ što je zapravo preuzeto od vrste automobila kojima je snaga motora poboljšana posebnom turbinom, a značenje se odnosilo na brzinu, izazov i neustrašivost, te „folk“, koji označava predstavljanje popularne i zabavne srpske narodne glazbe (Kronja, 2004:103). Pojam narodne glazbe koristi se još uvijek za tzv. narodnjake, što pojedine zbunjuje jer se narodna glazba povezuje s tradicionalnom glazbom, a narodnjaci su se smatrali popularnima. Zato Pavlovsky tvrdi da se bi se današnja turbofolk glazba trebala svrstati u popularnu, i odvojiti od naziva narodna. Međutim, termin *popularan* se izvodi iz latinskog pridjeva *popularis*, što znači narodni, odnosno pučki, što bi označavalo popularnu narodnu glazbu (Pavlovsky, 2013:17). Ivana Kronja, naglašava kako turbofolk proizlazi dijelom iz ratnog profiterstva i kriminala, a ono što ga među ostalim obilježava je medijski senzacionalizam i narcizam. Također, tvrdi da su uz pomoć srpskih masovnih medija i tabloida, od ulične supkulture stvorili *mainstream* pop kulturu, (Kronja, 2004:104).

Krajem osamdesetih, narodnjaci su u Jugoslaviji bili poznati kao podzemna kultura namijenjena *kafanama* s periferije, lokalnim radiostanicama, i ponajviše u kućnoj atmosferi, gdje se skrivalo slušanje te glazbe jer tada nije bila prihvaćena u javnom prostoru, iako su narodnjaci bili popularni do te mjere da su ploče narodnjačkih zvijezda bile prodavanije od tadašnje prihvaćene

popularne glazbe visoke kulture (Luketić, 2013:400). Prema knjizi Neofolk kultura: publika i njene zvezde Milene Dragičević-Šešić, u novokomponirani kulturni model „retorike zabave“, veličaju se vrijednosti provoda, glamura i novca, što obuhvaća i današnju pojavu reality showa, senzacionalističkih sadržaja, amaterskih porno-filmova javnih osoba i slično (Dragičević-Šešić, 1994:14). Prva zvijezda Jugoslavenskih prostora bila je Fahreta Živojinović, poznatija kao Lepa Brena, koja je napravila kompletan preokret od toga da su je smatrali običnom *pevaljkom*, do vrlo cijenjene pjevačice u devedesetima svojim nastupom u Bugarskoj kada se na pozornicu spustila helikopterom. Njezina glazba temelji se na kombinaciji *narodnjaka* i pop-glazbe s disko prizvukom, obilježavale su je kratke suknje, duge noge i dubok dekolte. Njen je identitet bio *zabavljačica*, a ne *pevaljka* kako su se inače nazivale pjevačice tog žanra, pa se smatra da je upravo ona podigla turbofolk iz običnih „narodnjaka“ na novi nivo, (Luketić, 2013:404).

Turbofolk, cajke ili narodnjaci - pojmovi koje su mnogi smatrali istoznačnicama, iako to nisu. Ono što ih spaja je činjenica da uglavnom dijele istu publiku i slušaju se na sličnim mjestima, no ne smijemo zaboraviti činjenicu da je turbofolk kombinacija različitih, na prvi pogled nespojivih žanrova, visoke produkcije i zapadnjačke kulture. Turbofolk zvijezde današnjice nisu pevaljke, niti zabavljačice niske i jeftine produkcije, naglašene vulgarnosti i objektivizacije žena, već izvođači iza kojih stoji čitav tim unaprijed dobro osmišljene produkcije i promidžbe. Turbofolk zvijezde današnjice se cijene više no ikad, a iza sebe imaju rasprodane koncertne dvorane, klubove i stadione, (Luketić, 2013:422).

3.2. Povijesni kontekst turbofolka – odakle negativan stav?

Neizbježna je činjenica to da se turbofolk nikada nije smatrao samo glazbom, već prvom i do danas najrazvijenijom jugoslavenskom kulturom, koja je 1990-ih pružala *ludu* zabavu te zaborav i bijeg stanovništva od stvarnosti i ratovanja koja su se tada zbivala. Upravo iz tog razloga mnogi su je smatrali društveno-političkom kontroverzom (Luketić, 2013:399). „*Turbofolk ili narodnjake nije tako moguće svesti samo na glazbu ili osebujan način miksanja ritmičnoga ili folklornoga, stil zavijanja u pjevanju i sl., nego je riječ o kulturi koja ima svoje vrijednosti, svoje uzore, ikone i modele reprezentacije, koja promovira određeni svjetonazor, poželjno ponašanje, tip identifikacije i integracije u društvo*“, (Luketić, 2013:402). Međutim, Hrvatskoj je, iako se s godinama prilagođava slušateljima turbofolka, upravo zbog ratnih zbivanja ostavila negativan stav prema samom turbofolku, koje je prisutno čak i danas, što

vidimo kroz kontroverze, negodovanja, zabrane i moralne panike oko turbofolk glazbe na ovim prostorima. Iako dolazi do kontroverza oko turbofolk glazbe u Hrvatskoj upravo zbog toga što se smatrala utjehom naroda u Domovinskom ratu, turbofolk kultura i glazba je bilo upravo ono što je činilo zajedništvo i spajalo narode te poništavalo nacionalne granice kroz mapu zajedničkih vrijednosti, fenomena, zvijezda, mode, klubova i medija, (Luketić, 2013: 408).

Prema Luketić, najveću popularnost turbofolk doživio je u Srbiji, što je za vrijeme rata išlo u korist Miloševićevoj politici da kontrolira medije i otvori vrata kulturi zaborava i zabave, te na taj način zataška ratne planove i stradanja, i pruži iluziju boljeg života u zemlji nacionalizma i siromaštva (Luketić, 2013:400). Koliko god se turbofolk povezivao s ratom, nacionalističke ratničke pjesme nisu mogle preduboko prodrijeti u službene televizijske programe u Srbiji, budući da je Milošević negirao službeno sudjelovanje Srbije u ratu u Hrvatskoj, a u srpskim je vijestima rat prikazivao kao spontanu pobunu Hrvata, (Luketić 2013: 402). Mnogi srpski izvođači turbofolk glazbe su u to vrijeme podržavali Miloševićevu politiku, a među njima se najviše isticala Svetlana Ražnatović, poznatija kao Ceca, koja je za to doba bila zaslužna za ohrabrivanje četničkih vojnika. Njena i Arkanova svadba emitirala se izravnim prijenosom na Televiziji Pink, a upravo ta svadba, koja se zbila pred kraj Domovinskog rata između ratnog zločinca i turbofolk pjevačice koja je ujedno bila i zabavljačica naroda za to vrijeme, digla je popularnost turbofolka, što je dodatno otežalo prihvaćanju takve kulture i glazbe u Hrvatskoj, i generalno pridonijelo negativnom stavu, stereotipima i javnom gađenju prema istom što je vidljivo i danas nakon gotovo tri desetljeća. Potom je ta masovna zabavljačka kultura, ubrzo postala najsnažnija „podkultura rata“ koja promovira nacionalizam i patriotizam, te uz to prihvaća sve, od ratnih kriminalaca i profitera, do ubojica i nacionalista (Luketić, 2013:403). „*Tu su njihovi ratni podvizi i amblemi bili pošteđeni svake moralne ili kritičke procjene, svake moguće osude; tu se moglo zaboraviti na stvarnost i prepustiti se životu kakav slave stihovi turbofolk pjesama*“, (Luketić, 2013:403). Tadašnji stihovi narodne glazbe nisu bili lišeni nacionalističkih tekstova s poetičnim prizvukom, dobar primjer za to je: „*Dok ti u kafani piješ, družo / iznad tvoje muke vrane kruže*“, jer vrane predstavljaju smrt, a u pjesmi se govori o tome kako dok pojedini piju u *kafani*, drugi umiru. Međutim, svi su u javnim nastupima naglašavali da su samo pjevali te da ne snose krivnju za to kako su pjesme bile politički protumačene (Luketić, 2013:403).

3.3. Dolazak turbofolka u Hrvatsku

Turbofolk je u Hrvatsku kulturu stizao tihim korakom. Tijekom devedesetih, turbofolk se smatrao kulturom podzemlja, to je bio žanr koji se nije slušao bilo gdje, posebno ne na javnim prostorima. Nije postojala niti jedna hrvatska radio ili TV stanica, medij ili novinar koji je javno puštao ili govorio o popularnosti srpskog turbofolka, kao ni o tome što se sluša u podzemlju, ili na ratištima, (Luketić, 2013: 417). Na taj su način štitili hrvatski nacionalni identitet kao isključivo europski, i promovirali hrvatski *cro dance* i domoljubnu popularnu glazbu. Slušao se u toplini vlastitih domova, a CD-ovi su se kopirali uglavnom potajno, ili bi se švercali iz Bosne. Tada se smatralo da je će turbofolk biti samo prolazna moda narodu, međutim dogodilo se suprotno (Luketić, 2013:418). „*Unatoč ratu, politici neprijateljstva i konstruiranoj slici hrvatskog identiteta, te unatoč tome što je Srbiji bio matrica Miloševićeve politike, turbofolk je prelazio granice, pa je u ratu zacrtana, a i poraću i jasno formirana nova zajednička postjugoslovenska folk-scena*“, (Luketić, 2013:419). Među prvima koji su nastupali u Hrvatskoj bili su upravo srpski turbofolk pjevači, čiji su se koncerti tada dogovarali potajno, bez ili s minimalnom promidžbom, koja u jednu ruku i nije bila potrebna jer bi svaki koncert uvijek bio rasprodan, dok se već krajem 1990-ih situacija promijenila te su iz potajnog slušanja prešli na javne nastupe. Međutim, u *mainstream* još uvijek nije bila prihvaćena, pa čak ni danas u potpunosti, jer se smatralo da je promovirala seksizam, nasilje, nacionalizam, patrijarhat, (Luketić, 2013: 419).

U Vjesniku se 2008. godine javno komentirala prisutnost turbofolk glazbe: „Turbo folk je sramota neprosvijećenog društva, s tim da nema bojazni da ta uvezena vrsta glazbe može pojesti hrvatsku glazbenu scenu“, riječi su Damira Hercega, iz teksta „Klape i srdele potisnule turbo folk i ćevape“ (Vjesnik, 2008). Međutim, koliko god da je takva glazba bila zabranjivana i neprihvaćena u Hrvatskoj, toliko je bila i tražena, izvođena i prihvaćena u Hrvata, (Luketić, 2013:421).

Glavno pitanje koje se postavlja je – kako je moguće da su generacije Hrvata, koje su rođene krajem ili završetkom rata, mogle pratiti glazbeni žanr koji je opterećen ovakvom poviješću? Prema istraživanju srednjoškolaca, sociolozi Sveučilišta u Zadru su zaključili kako su slušatelji turbofolka uglavnom konzervativniji i više naginju tradicionalnim stavovima, dok mlađe generacije imaju manju averziju prema žanru zbog utjecaja komercijalizacije na muziku. Pri tom, veliku ulogu igraju i društvene mreže, na kojima je teže zanemariti prisutnost „cajki“, posebno mlađim generacijama (Marcelić i dr., 2015).

Uroš Čvoro naglašava kako je turbofolk zapravo „nadživio devedesete“ i postao više od bijega od stvarnosti, kiča i niskih moralnih vrijednosti. Ono što on uočava je politički i kulturni paradoks. Koliko god mnogi u tome vidjeli nacionalizam i nazadnost, toliko se turbofolk percipira kao nešto izvorno balkansko, te otpor prijetnji kulturne globalizacije i neoliberalizma. „*iako je turbofolk usko povezan sa srpskim nacionalizmom Miloševićevog režima, njegova popularnost nadilazi nacionalističke netrpeljivosti – osobito u Hrvatskoj i Bosni – i učinkovito djeluje kao kulturalni oblik pomirenja*“, (Čvoro, 2014:2), što ćemo opširnije objasniti u nastavku rada.

3.4. Severinina Štikla

Severinin odlazak na Eurosong s pjesmom „Štikla“ 2006. godine dodatno je potresao hrvatsku kulturnu javnost i medije jer su u tom trenutku shvatili da je turbofolk ipak prihvaćen puno više nego što su oni mislili, iako su njezini menadžeri tvrdili da se ne radi o turbofolku. Teško su prihvaćali da upravo takva turbofolk/istočnjačka/balkanska pjesma predstavlja Hrvatsku i tvrdili da na taj način u inozemstvu „sramoti“ njezin nacionalni identitet. Severina nije bila prva u Hrvatskoj koja je koristila zabavljačke elemente turbofolka u svojoj pjesmi, ali je bila prva koja je dokazala uspješnost takve vrste muzike na tržištu lansirajući je u *mainstream*. „*Sada se javnom zaogrnuo moralizmom i plaštem, borbe za kvalitetu, moglo pokazivati kako to izgleda luda zabava po narodnjačkim klubovima, kakav je život turbofolk zvijezda, kako funkcionira fuzija mafijaštva i estrade itd. i onda kako na takvoj medijskoj spekulizaciji dobro zaraditi*“, (Luketić, 2013:422).

Jutarnji list je 2006. godine proveo istraživanje o navikama slušanja mladih u Hrvatskoj pod nazivom „*Povratak mladih u balkansku krčmu s turbofolkom*“. Istraživanje Jutarnjeg lista je pokazalo da čak 43% tinejdžera sluša takvu glazbu, od čega ih je najviše bilo u Slavoniji (čak 62% ispitanika), potom u Središnjoj Hrvatskoj (45,4%), Istri i primorju (30,4%), te Dalmaciji (28,1%), (Jutarnji list, 2006:33-35). Tekst na temu tinejdžera i navika slušanja u Hrvatskoj napisao je i Ivo Žanić, u kojem je opisao bunt tadašnjih tinejdžera protiv roditeljske kulture kojima je to bila opskurna i zazorna stvar (Luketić, 2013:424). Istraživanje sociologinje Milene Dragičević-Šešić koje je provela 1992.godine, pokazalo je da su zapravo jedni od glavnih razloga popularnosti turbofolka upravo turbofolk-zvijezde - njihov način života, zabave i provodi, imidž koji ukazuje na bogatstvo i rastrošnost, veselo ponašanje, seksipil pjevačica,

gangstersko-romantični stil pjevača. Zatim pjesme koje su bile „pjevljive, sladunjave, emocionalne i empatične. Treći razlog bio je „nestajanje svega drugog“, odnosno nestajanje pop-rocka i prelazak na folk (Dragičević-Šešić, 1994:200). U velikoj mjeri, na popularnost je utjecalo i to što se u visokoj kulturi na turbofolk gledalo kao na nešto loše, manje vrijedno i skandalozno, a na one koji su ga slušali gledalo se kao na one „neposlušne“. Ta je situacija dovela vjerojatno i do kontraefekta, a tadašnji producenti i glazbenici uočili su potrebu za „oslobađanjem“ naroda i pružanjem im upravo ono što žele i u čemu uživaju, (Dragičević-Šešić, 1994:200).

4. Novi hibrid - balkanski trap

Povijesni razvoj popularno zvanih „cajki“ proteže se još od narodne glazbe, preko disko-folka i turbo-folka sve do trap-cajki koje su dobile svoj medijski prostor nakon pada Miloševića 2000. godine kada su narodnjaci postali cenzurirani u medijima, pa čak i smanjeni na TV Pinku. Trap-cajke nastale su kombinacijom karakterističnih trap ritmova, kao što su brzi hi-hat bubnjevi, duboki bas i sintetizirani zvukovi, s melodijama, instrumentima i stilovima koji su karakteristični za folk glazbu, (Bilten, 2019). Žanr je nastao kao rezultat eksperimentiranja i miješanja naizgled nespojivih stilova od strane umjetnika koji su htjeli stvoriti jedinstven zvuk. Prva suradnja repera s folk glazbenikom na Balkanu bila je 2006. godine pjesma „*U tvojim kolima*“ koju je snimio Đus s pjevačicom Anabelom Đogani, (Bilten, 2019). Nakon te suradnje koja je zadovoljila apetite slušatelja iako je bila podložna mnogim kritikama, nastajali su mnogi drugi hitovi spajanjem tih žanrova, a godina 2014. bila je ključna za razvoj „trap-cajki“. „*A reperi, moji super ortaci, jednostavno su radnici, nisu poslodavci... povlače se u kućice i glume underground, odavno sam ih izvalio – izd’o za BK sound*“, (Bilten, 2019), jedan je od stihova u Đusovoj pjesmi. Uz Đusa, veliku ulogu u nastajanju trap-folka imali su i Relja Popović i Vlada Maović, članovi grupe Elitni odredi koji su se na početku svoje karijere držali striktno repa, nakon čega su prešli na klupski zvuk na jedinstven način koji nitko do tada nije izvodio i postali najveća srpska *tinejdž* senzacija lansiravši se na vrh svih top lista, (Bilten, 2019). Izdavačka kuća, sada i televizija IDJ Videos koja je stvorena 2011. godine od strane Đorđa Trbovića i Andreja Ilića, preuzela je dominaciju u svojim počecima koja traje i dan danas, te time postaje glavni muzički *trendsetter* na Balkanu, posebno nad mlađim generacijama, (Bilten, 2019). Populariziranjem tog žanra, počeli su se isticati i danas slušani izvođači Coby, Dara Bubamara, Ana Nikolić kojoj je Coby producirao album „Labilna“ i time povratio njezinu, a i svoju

karijeru, zatim Boban Rajović, Stoja i mnogi drugi. „*Nakon toga je čitava estrada počela da radi trap sa primjesama melosa, elektra i karipske muzike. Najjači digitalni distributer IDJ Videos ubrzo je bio preplavljen trap-cajkama koje je agresivno promovirao na sve strane*“, (Bilten, 2019). U isto vrijeme kad i ostali izvođači, Jala Brat i Buba Corelli, inače bosanskohercegovački treperi, započinjali su vlastitu produkciju po istom modelu kreirajući jedinstven trap zvuk s brzim elektronskim instrumentalnim podlogama inspiriran njemačkim trapom. Vrlo brzo su, zajedno s Mayom Berović preuzeli scenu i postali jedni od najslušanijih izvođača, (Bilten, 2019).

Iako je došlo do društvenog uzdizanja, brzog uspjeha i promjene u žanru, taj „novi hibrid“ je i dalje ponekad povezivan sa srpskom kulturom kiča i niskih moralnih vrijednosti. Međutim, iako su potekli sa dna ljestvice, „trep-cajke“ slušaju se i od strane mladića i djevojaka iz siromašnog predgrađa, do onih visokoobrazovanih s boljim materijalnim statusom, (Bilten, 2019). Novinar Biltena Saša Dragojlo to opisuje kao ekonomsku potrebu za ispunjavanjem ponude i potražnje te opisuje miješanje žanrova kao priču od braku iz nužde između sela i grada. Naglašava i kako tekstovi „trap-folk“ žanra navodi mlade da misle ako nisu dovoljno lijepi i bogati, te ako ne nose dizajnersku odjeću i ne potroše mnogo novca u izlasku, nisu dovoljno dobri te im takav tekst nameće krive vrijednosti i predstavlja kao „vrijednosti“, (Bilten, 2019).

5. Pokretanje Extra FM-a

Pokretanje Extra FM-a, prve nacionalne radiofrekvencije s domaćom i regionalnom folk glazbom 2018. godine izazvao je snažne reakcije i moralne panike u Hrvatskoj. Antonio - Luka Radanović, inače glavni urednik Extra FM-a, izjasnio se za Slobodnu Dalmaciju kako je ideja za sadržaj proizašla iz dugogodišnjeg praćenja i istraživanja tržišta, nakon kojeg su utvrdili da postoji velik interes u Hrvatskoj za „folk“ glazbu, (Slobodna Dalmacija, 2023). S obzirom na to da do pokretanja Extra FM-a nije postojala frekvencija koja je emitirala takvu glazbu, a interes je bio ogroman, pokretanje je dovelo do pada sustava već prvog dana. „*Kada je Extra FM prije pet godina prvi put krenuo s emitiranjem, odnosno kada smo pustili prvu pjesmu, pali su serveri stranice na kojima se program mogao slušati online, iako se naveliko govorilo da nitko ne sluša regionalnu muziku. Demantirali smo to i prije negoli smo planirali – već prvi dan!*“, rekao je Radanović za Slobodnu Dalmaciju (Slobodna Dalmacija, 2023). „*Postavljeni u frontu za razbijanje predrasuda i cenzura, a gorivo koje koriste je samo muzika koja te*

pokreće”, slogan je na njihovoj internetskoj stranici, kojom žele razbiti predrasude oko slušanja folk glazbe i na taj način pružiti ljudima da slobodno uživaju u onome što žele slušati, bez predrasuda.

„Klasični argument “protiv” jest taj kako ne bi smjeli davati prostora takvoj glazbi. Ogorčeni smatraju kako zataškavanjem potrebe za folkom, isti taj folk i nestaje. To je, naravno, netočno. Extra FM ili ne, narodnjaci će i dalje treštati iz automobila kao i do sada. Jedina stvarna promjena ulaskom Extra FM-a je ta što ju od sad ljubitelji te glazbe neće morati slušati s diska ili pak USB sticka”, (Muzika.hr, 2018).

Radiofrekvencija se u prvih nekoliko godina emitirala samo na području Grada Zagreba, Velike Gorice, Zaprešića, Svete Nedelje, Samobora, Dugog Sela i općina Stupnik i Brdovec na frekvencijama 93.6 i 104.5Hz, a danas postoji mogućnost praćenja programa putem DAB+ tehnologije, preko kojeg se može prijaviti i slušati cijela Hrvatska, (Wikipedija, 2024). Radiofrekvencija sadrži devet emisija: Extra dan, Extra večer, Extra DJ, Extra Resident, Extra Fresh, Extra Trending, MKTP, Extra Throwback i Extra vikend, (Wikipedija, 2024). Tri su fiksna showa u kojima voditelji obrađuju zanimljive teme: Extra dan, Extra večer i Extra vikend. Extra večer uz voditelje Jasmina Muhamed Alija i Ivonu Ažić, Extra dan uz Dorinu Duplančić, i Extra vikend koji slušateljima svakodnevno daju dozu dobrog raspoloženja, smijeha i najaktualnijih vijesti s estrade, obavještavaju o svim najaktualnijim događajima, a puštaju nešto veseliju muziku „koja te pokreće“ u Extra večeri, i muziku koja „zagrijava“ za izlazak u Extra vikendu, (Wikipedija, 2024). Za slaganje *playliste* zadužen je glazbeni urednik, međutim izbor pjesama ostaje na slušateljima jer se svaki mjesec provodi istraživanje, a oni imaju priliku izraziti se putem društvenih platformi koja im se pjesma sviđa, a koja ne. Ukoliko određena pjesma zadovolji kriterije, nastavlja se reproducirati, ili reproducirati češće, a ukoliko ne zadovolji kriterije, izlazi iz etera, (Slobodna Dalmacija, 2023).

Glavni fokus Extra FM-a je upravo muzika, što govori i njihov glavni slogan „Muzika koja te pokreće“, program je obogaćen dobro raspoloženim voditeljima, međutim, često imaju i intervjue koji doprinose najvećoj gledanosti i slušanosti, s brojnim zvijezdama poput Dragane Mirković, Aleksandre Prijović, Ace Lukasa i mnogim drugima.

6. Slučaj rasprodanih koncerata Aleksandre Prijović u Zagrebu

Extra FM sudjeluje i u organizaciji brojnih koncerata regionalnih pjevača poput Željka Samardžića, Željka Joksimovića, Ace Lukasa, Saše Matiće, Lepe Brene, Ace Pejovića i mnogih drugih čiji su koncerti bili rasprodani, (Slobodna Dalmacija, 2023). Najveću prašinu digla je turneja Aleksandre Prijović, s kojom su organizirali pet dana za redom „Extra koncerte godine“ u Hrvatskoj tijekom 2023. godine, koje je rasprodala mjesecima prije u rekordnom roku, a u prva 24 sata preko 3000 ulaznica, (24sata, 2023). Drugi je koncert započeo s prodajom karata 21. svibnja, a bile su rasprodane 2. listopada nakon koncerata u Beogradu, posebno trećeg koji se održao 30. rujna, čiji su videozapisi postali *viralni* na Tiktoku, što je pridonijelo podizanju mega popularnosti pjevačice i koncerata te u konačnici prodalo preostale arene, pa je tako treći koncert, koji je bio najavljen 2. listopada, rasprodan odmah idućeg dana. Četvrti je bio najavljen 4. listopada, a rasprodan 7. listopada, i peti je bio najavljen 10. listopada te rasprodan 17 studenog. Prema podacima s Tiktoka, videozapisi s *hashtagom* #AleksandraPrijović objavljeni su preko 42.000 puta, uz što su se uključili i brojni mediji, zatim izjave i komentari poznatih, otkrio nam je Ivo Šarić, novinar 24sata. „*Vjerujem da sedamdeset posto ljudi koji idu na koncert ne znaju njene pjesme, ali idu da bud viđeni. Prija nije ništa popularnija nego što je bila prije godinu dana ili što će biti za godinu dana, to je jednostavno tako. Voće iz tuđeg vrta uvijek je slađe i tu nema rasprave*“, izjavio je Tonči Huljić za Jutarnji list, (Jutarnji list, 2023). Nakon Zagreba, rasprodala je pet koncerata u Osijeku i prodala 25.000 ulaznica, zatim tri koncerta u Rijeci gdje je prodala 15.000 ulaznica, a s pjesmom „Dam, dam, dam“ je već dulje od 42 tjedna na *Billboardovoj* ljestvici. Sveukupno je u sklopu turneje održala 36 rasprodanih koncerata, što čini otprilike 90.000 ulaznica, a planira ih održati još nekoliko, dodao je Ivo Šarić, novinar 24sata.

U medijima i na društvenim mrežama došlo je do javne rasprave te se često postavlja pitanje – kako je pjevačica, koja nije bila toliko popularna, uspjela rasprodati toliko arena, i to u Hrvatskoj, gdje se „cajke“ ne slušaju? Prema dosadašnjem istraživanju povijesti turbofolk glazbe u Hrvatskoj, može se zaključiti da je Hrvati itekako slušaju u velikoj mjeri, a tajna rasprodanih koncerata leži u dobro isplaniranoj promidžbi i usredotočenosti promocije na medijskim platformama više nego na tradicionalnim medijima i jumbo plakatima. Na društvenim su se mrežama mjesecima povlačile javne rasprave oko kontroverze o koncertima: *"Rekao sam milijun puta i reći ću ponovo. Ne smeta mi glazba, ne smeta mi da netko to sluša. Neka svatko sluša što hoće. Ali činjenica da ja nikad nisam čuo za nju, nitko u mojoj obitelji*

nikad nije čuo za nju, i nitko od mojih frendova nije čuo za nju, meni pokazuje da je tu bitniji marketing od same muzike“, jedan je od komentara sa *Reddita*, (Index.hr, 2023). Prema podacima iz ZAMP-a, bosanskohercegovački kantautor Dino Merlin je na prvom mjestu po prodanim ulaznicama u 2023. godini, dok je Aleksandra Prijović na drugom mjestu, ali ima veći broj rasprodanih arena tijekom svoje turneje. Međutim, kontroverze su se događale samo oko Aleksandrinih koncerata, ali ne i Merlinovih upravo zbog turbofolk glazbe, koja se očigledno i dalje ne smatra u potpunosti dobrodošlom u Hrvatskoj.

S obzirom na to da je moralna panika fenomen u kojem se određeni događaj percipira kao prijetnja društvenim vrijednostima (Cohen, 1972), povezat ćemo rasprodane koncerte Aleksandre Prijović s elementima moralne panike. Element prijetnje društvenim vrijednostima i interesima povezan je s turnejom Aleksandre Prijović po Hrvatskoj, jer je u medijima doživljen kao prijetnja osnovnim vrijednostima i interesima, te je prikazana na pretjeran način. Medijska je eskalacija odigrala ključnu ulogu u širenju, kao i društvene mreže, jer su se preuveličane stvarne prijetnje uz korištenje senzacionalističkih naslova, što je izazvalo osjećaj „hitnosti“ i zabrinutosti. Cohen se nadovezuje i na reakciju vlasti i autoriteta, kao i promjenu društvenih normi, što se nije dogodilo u slučaju rasprodanih koncerata Aleksandre Prijović. Jedan od elemenata koji Cohen opisuje je „demonizacija folk-đavola“, a odnosi se na pojedince ili grupaciju, u ovom slučaju slušatelje turbofolka koji su predstavljeni kao uzrok problema te bivaju žrtve stigmatizacije, što se može povezati sa slušateljima turbofolka koji su osuđivani od strane pojedinaca zbog odlaska na koncert i pridavanja pažnje srpskoj pjevačici (Cohen, 1972).

7. ISTRAŽIVANJE

7.1. Metoda istraživanja

U ovom završnom radu korištena je anketa te analiza javnih rasprava. U prvom dijelu ću analizirati odgovore u anketi i izdvojiti nekoliko istaknutih odgovora. U drugom dijelu ću analizirati javne rasprave u člancima te na forumima. Cilj ovog istraživanja je otkriti specifične razloge kontroverze oko folk glazbe u Hrvatskoj, i specifičnije, rasprodanih koncerata Aleksandre Prijović tijekom 2023. godine u Zagrebu.

7.2. Analiza odgovora - anketa

U anonimnom istraživanju s 33 ispitanika kroz kvalitativni upitnik sa zatvorenim i otvorenim pitanjima, pokušala sam sagledati perspektivu ljudi koji su bili na koncertu i slušaju turbofolk, te oni koji nisu obožavatelji te glazbe.

Prvo pitanje odnosilo se na ljude koji imaju doticaj s turbofolkom, ili ga redovito slušaju, na temu emocionalnog doživljaja turbo folka. Najčešći odgovori bili su veselje, pozitivne emocije, strast, euforija, nostalgija, a ponekad i tuga, koju liječe pjesmama, a ovo je jedan od istaknutih odgovora:

„Ja se osobno jako povezujem s tekstovima pjesama. Kada mi se plače, plačem uz turbofolk, kada mi se veseli, veselim se. Postoje i tekstovi s kojima se apsolutno ne povezujem i nemaju veze s mojim životom, al' dok je ritam dobar, može.“

Slušatelji koji ne slušaju ovu glazbu, uglavnom osjećaju ili gađenje i bijes, ili se osjećaju u potpunosti indiferentno, dok oni koji ponekad slušaju, dijele sličnu emociju kao i oni koji slušaju svakodnevno. Indikativan je odgovor ispitanika koji nije obožavatelj turbofolka, ali se susreće s istim:

„Ne bih rekao da slušam turbofolk, iako neću reći ni da se ne susrećem s istim, sve ovisi kakva je atmosfera i s kakvim sam ljudima okružen, pa se tako i osjećam.“

Kontroverza oko turbofolka ima više aspekata, a neki od njih su povezivanje s utjehom naroda za vrijeme rata kada je ovaj žanr i nastao, dok se drugi referiraju na negativan utjecaj koji ta glazba može pružiti. Oni koji ne vide loše u toj glazbi, ne uzimaju u obzir povijesna zbivanja, niti loš utjecaj, već se više osvrću na to kako se osjećaju uz tu glazbu i koliko im je pozitivnog donijela. U nastavku slijede tri istaknuta odgovora ispitanika o turbofolku kao žanru:

(1) *„Nemam pozitivno mišljenje o toj glazbi, odnosno narodnjacima, jer me podsjeća na ratna zbivanja 90-ih, zbog toga mi je jasan negativan stav prema toliko velikoj koncentraciji takve glazbe u Hrvatskoj. Osobno nemam ništa protiv toga da svatko sluša što ga je volja u svoja četiri zida. Što se tiče ovih novih trap-cajki, zamjerka je tekst koji me sramota slušati, al moram priznat da je ritam dobar!“*

(2) *„Ne bih baš znao odgovoriti na ovo pitanje. Ne stvaram mišljenja o žanrovima, jer smatram da su to pre subjektivne stvari. No usporedno s današnjim trap balkatonom,*

svakako bih rekao da je bolju poruku šalje turbofolk s kvalitetnijim stihovima nego današnji balkaton.“

- (3) *„Kroz turbofolk mogu zadovoljiti svaku emociju. Kad sam sretna, razveseli me još više, a kad sam tužna, pogodi me u srce. Ja mislim da ne postoji žanr koji zapravo toliko spaja ljude i emociju, i koliko te pusti da proživiš svoju emociju.“*

Na pitanje smatraju li da su osobe koje slušaju turbofolk uglavnom manje obrazovane, većina ispitanika je odgovorilo kako smatra da to nije točno. S obzirom na to da je turbofolk u Hrvatskoj oduvijek bio kontroverzna tema, na pitanje je li se ikada dogodila situacija u kojoj je ispitanicima bilo neugodno priznati da slušaju turbofolk glazbu, većina njih je odgovorilo kako nije, no nekoliko njih se ipak susrelo s neugodom oko odgovaranja na to pitanje barem jednom u životu. Starije generacije su konzervativnije oko slušanja turbofolka, stoga nije strano pitanje jesu li ikada roditelji zabranjivali slušanje takve glazbe. Većina ispitanika odgovorila su kako im roditelji nikada nisu zabranili slušanje turbofolka.

Kontroverza se u posljednjih nekoliko godina vrti više oko tekstova novog balkanskog trapa za koji se smatra da promovira negativne vrijednosti kao što su novac i mizoginija, čak u puno većoj mjeri nego klasični „narodnjaci“. No, smatraju li ispitanici da tekstovi promoviraju negativne društvene vrijednosti? U nastavku sam izdvojila nekoliko odgovora koji potvrđuju da ispitanici smatraju kako je to pitanje prijeporno:

- (1) *„Na isti način možemo reći da hip hop utječe na poticanje bandi i nasilja, ili metal ka sotonizmu, što zapravo nema nekakve veze“*
- (2) *„Smatram da je to vrlo kontroverzna tema jer se s jedne strane slažem da taj tekst turbofolk muzike nije pristojan i često spominje negativne vrijednosti žena, ali i muškaraca te predstavlja krivu sliku društva. Međutim s druge strane ja osobno volim turbofolk muziku i mislim da ta muzika ne predstavlja tebe kao osobu te smatram da može utjecati negativno na mlade samo ako to ta osoba dopusti. Mislim da je svako mora biti svjestan da je to samo tekst pjesme i ne treba se voditi porukom tih pjesama te mislim da ne bi trebali osuđivati nikoga po vrsti muzike koju sluša.“*
- (3) *„nikako se ne bih složio s tim. Pogotovo ne s tim da su žene negativno predstavljene, dapače mislim da su danas u novim tekstovima gore i negativnije predstavljene nego u starijoj turbofolk glazbi. Mislim da je prijašnja turbofolk glazba, kao i današnja koja se karakterizira kao turbofolk punija kvalitetnijih stihova nego neka glazba sličnog žanra.“*

(4) „Definitivno može utjecat na mlađe generacije koje kako je poznato uče po modelu. S obzirom da su danas sve više upravo internet osobe uzori, oni će ih kao takve etiketirati i skladno tome preuzeti njihovo ponašanje“

Većina ispitanika se slaže oko toga da u tekstovima postoje vulgarni izrazi i riječi, no isto tako, većina se slaže da to postoji jednako u svakom drugom žanru, te da turbofolk nije ništa vulgarniji od ostalih. Pojedini ispitanici ističu da glazba može utjecati samo na osobu koja nije izgradila vlastito stajalište.

Tijekom 2023. godine, gradonačelnici Pule i Osijeka zabranili su koncerte turbofolk izvođača, što je potaklo javnu raspravu. Postavila sam pitanje ispitanicima o tome kakav stav imaju o zabrani? Rezultati pokazuju da 27 od 33 ispitanika ne podržava zabrane, troje ih podržava, a troje je ostalo suzdržano. U nastavku se nalaze istaknuti odgovori na to pitanje:

- (1) „I da i ne. Možda malo više da, zbog predrasudu prema srpskoj kulturi i prošlosti državne zajednice s kojom smo bili povezani, dok druga strana ima negativan stav zbog tekstova i sadržaja koji im se ne sviđa jer ga smatraju “vulgarnim”. Ne podržavam te zabrane jer smatram da dovoljan broj mladih voli i podržava turbofolk glazbu, te da taj aspekt ne treba miješati s politikom i ratovanjem iz prošlosti.“
- (2) „Definitivno je. Ja ne podržavam zabrane, svatko treba imati slobodu slušati što želi. Nažalost, to i je najslušanija muzika u Hrvatskoj, pa ako ljudi to žele slušati i to ih usređuje, zašto ne.“

Rasprodanih pet dana koncerta za redom izazvali su moralnu paniku u Hrvatskoj. Prema Cohenu i njegovim ključnim elementima moralne panike, dio Hrvata je smatrao da je to prijetnja društvenim vrijednostima i interesima, što je u medijima prikazano pretjerano. Medijska eskalacija dovela je do većeg širenja panike oko koncerata, jer su se svakodnevno pisali deseci članaka njima uz senzacionalističke naslove. Ispitanici naglašavaju kako je to većinom zato što pojedini Hrvati nisu mogli prihvatiti to da je Srпкиnja rasprodala arene i uspjela ono što nitko od hrvatskih glazbenika nije. Pojedini smatraju da nije došlo do moralne panike. U nastavku sam izdvojila nekoliko egzemplarnih odgovora:

- (1) „Ne smatram, obzirom da je Aleksandra pjevačica koja je mlađa i od cijele problematike koja se stvorila averzijom prema turbofolku. Svakako se ne bi složio ni da je Aleksandra uopće turbofolk izvođač. Smatram da tko god da poslušati neke pjesme od Aleksandre (a nema problem s ekavicom) shvatit će da je to zapravo žanr zabavne glazbe, balade, pop muzike i slično. Siguran sam kako postoje i neke pjesme koje

naginju turbofolku, ali Bože moj, danas je cilj je da se bude raznolik i to danas i dobro prodaje.“

- (2) *„Smatram da jesu, baš zbog povijesnih dešavanja. Ljudima je teško prihvatiti da je neka Aleksandra Prijović iz Srbije rasprodala desetke arena, što nijedan Hrvat do sada nije uspio.“*
- (3) *„Izazvali su paniku kod ljudi koji imaju negativne predrasude zbog činjenice da je pjevačica iz Srbije te samim time nije "vrijedna" pažnje nacije kamoli rasprodanog koncerta više dana za redom što nije uspjelo nikome na domaćoj estradi.“*

I posljednje pitanje, što misle zašto je turbofolk s jedne strane vrlo popularan, a s druge strane često predmet društvene kritike? Neki od odgovora su sljedeći:

- (1) *„Predmet je društvene kritike zbog Domovinskog rata i ne slaganja dan danas. Vrlo popularan je zato što naša hrvatska produkcija ne stvara muziku zabave već takvu muziku mladi smatraju dosadnom i “bez ritma” za plesanje i uživanje u pjesmama u noćnim izlascima. Nasa muzika nema puno izbora, i žanr je većinom isti.“*
- (2) *„Ljudi ga vole, ljudi ga slušaju. Međutim, postoji i velik broj ljudi koji su pretrpjeli ratna zbivanja devedesetih i imaju valjan razlog kritizirati tu glazbu. U Hrvatskoj je sramota priznati da slušaš cajke, a svi ih slušaju, iako primjećujem da se i to lagano mijenja. Tako da, mišljenja su stvarno podijeljena“*
- (3) *„Zato što pojedini Hrvati ne mogu sebi priznati da jako velik broj Hrvata sluša turbofolk i uživa u toj glazbi. Kritika mi je apsolutno jasna i znam da se radi ponajviše o povijesnom kontekstu, ali na kraju dana, muzika je ono što nas sve i spaja.“*

Većina ispitanika složila se s činjenicom da je negativan stav prema turbofolku povezan s Domovinskim ratom i srpskom kulturom. Međutim, mlađi dio ispitanika objašnjava kako njima turbofolk glazba ne znači isto što i onima koji su proživjeli ratne godine, prema njima, glazba nema nikakve veze s kulturom s kojom je povezivana, već glazba u kojoj uživaju i koju koriste za razonodu jer se s godinama odvojila od povijesnih poveznica, i promijenila svoj oblik.

7.3. Analiza javne rasprave – forum.hr

Aleksandra Prijović započela je svoju turneju „Od istoka do zapada“ s koncertom u beogradskoj Štark areni 29. rujna 2023. godine, koju je najavila početkom iste godine.

Korisnici su na forum.hr-u već tada počeli predviđati kako bi se turneja mogla nastaviti i u Zagrebu, s obzirom na njezin naziv. Jedan od komentara korisnika na forumu bio je sljedeći:

„turneja pod nazivom „od istoka do zapada“, možemo očekivati onda i Zagreb barem“

Na što se jedan od korisnika nadovezuje s odgovorom:

„Ako dođe u Zagreb, letim iz Švedske na koncert“, te drugi „i ja ću, al' automobilom iz srca Dalmacije“.

Na forumima su već početkom godine predviđali rasprodane koncerte, a jedan od komentara glasi:

„Očekujemo li to rasprodanu arenu u dan – dva?“, na što se drugi nadovezuje „Rasprodat će sve, gdje god uzme arene, ček i u Austriji, Njemačkoj i Švedskoj“

Nakon mnoštva uzastopnih komentara onih koji se vesele mogućoj najavi koncerta, pa i onih koji to ne bi voljeli, Aleksandra Prijović najavila je koncert u zagrebačkoj areni. U tom trenutku krenule su rasprave na forumu, a neki od prvih objavljenih komentara koje bih izdvojila su sljedeći:

(1) „Arena Zagreb 1.12., slošilo mi se, (2) “Turneja je od istoka do zapada. Prvi veliki koncert u rodnoj državi“ referirajući se na Beli Manastir, u kojem je Aleksandra rođena. (3) “žena će bez beda rasprodati cijelu Arenu Zagreb, samo gledajte ima jako dobru reputaciju i sigurno će uložiti puno i stvoriti još veći hype nakon Beograda“.

A na forumu su njezin glas počeli uspoređivati i s Cecinim: *(1) „izdržim jednu numeru poslušat od nje i dalje ne mogu, njen glas mi ne odgovara“, (2) „Njeno ponašanje i izigravanje Cece je ono sto iritira“, (3) Glas doslovno basic vokal kakav ima svaka druga folkuša wannabe Ceca. Ali istina, ponašanje posebno iritira“.*

Pojedini su se na forumu raspravljali oko toga odakle potječe Aleksandra zapravo: *(1) „Mama joj je prelijepa i prezgodna žena. Nisam znao da Prija ima romske krvi., na što se drugi korisnik nadovezao (2) I Romkinja i Hrvatica? Pa i izgledala mi je kao Romkinja, sad sve ima smisla“, te je treći zaključio „stvarno niste znali da je Romkinja?? pa kako bi inače pjevala tako dobro da nije joj“*

Zbog najavljivanog Severininog koncerta, započele su i rasprave oko toga tko je veća zvijezda, Severina ili Aleksandra: *„Poređujte šta hoćete, ali vi opet pričate o Severini na temi koja nije njena!“*, na što je drugi korisnik odgovorio: *„Teško da ćemo mi u utorak na S temi pričati o nekoj Priji i njenim smorovima!“*

Raspravljalo se i oko toga trebala li je Aleksandra pustiti u prodaju i drugu arenu ili ne: *„Kakva je logika prodavanje ulaznica za drugu Arenu, ako prva nije rasprodana? Pa sad može završiti sa dvije nerasprodane...“, na što drugi korisnik nadodaje: „To vam je draga moja SELJAKLUK! Samo ajmo brže-bolje nešto pumpati i dokazivati čaršiji da možemo ko kad se sirotinja gladna i željna svega ide prežderati svega i svačega odjednom i naglo ko da ih netko goni pa na kraju završi na wc-u u mukama“*

Drugi dio ljudi ju je pak branio: *(1) „Pa vidiš da je dobro napravila...već prodala hrpu karata za drugu...da nema potražnje ne bi ništa prodala“, (2) “I kakve veze ima ako budu ne rasprodane arene ako uspije prodati 30 000+ karata na 2 koncerta?“*, te su krenule

usporedbe: „2 ZG Arene zaredom?!? Stvarno Je kraljica HR estrade... Severina i Rozga koje su navodno najpopularnije, u 30 god. Karijere uspele su napuniti jedva jednu... “

Moralne panike širile su se i oko toga idu li ljudi na koncert samo zato što „svi idu“ i zato što je to sada trend, ili stvarno vole tu glazbu, na što nam odgovor daje komentar na forumu: „Idem na koncert, ali moram priznati da ne znam oko 70% pjesama. Stignem do tada naučiti tekstove, ali nikako se natjerati. Doduše čini mi se da je atmosfera na koncertima super pa se barem zbog toga mogu zabaviti. “

Nastavljaju se rasprave oko toga je li riječ o kvalitetnoj glazbi ili je to samo napuhani trend: (1) „malo me nervira ovaj hype i uspjeh jer je ova žena prvenstveno rezultat puno dobrih stvari koje su joj se u karijeri/životu poklopile (sreća stvarno prati tupave izgleda), ali opet nekako ne mogu hejtati kad se vidi da je stvarno ljudima dala emociju, nije glumila nego bila ono što je i publika je iskreno zadovoljna... svaka čast na tome“, (2) „hype me natjerao da opet poslušam zadnji album i wow, stvarno je servirala kvalitetu, Dam Dam Dam je onako najbolji folk megahit zadnjih 5+ godina, izvrsna numera!, (3) „Nije mi jasna ludnica za njenim koncertima u Zagrebu. Očito trend da ako ne ideš na njen koncert nisi cool“, (4) Kako je ona postala ovoliko popularna u Hrvatskoj? Jasno mi je da se danas više sluša folk i nije toliko strašno ići na koncerte ali ovom brzinom rasprodavati arene bez ikakvog medijskog pojavljivanja osim Extra fm-a je nevjerojatno

Jedan od korisnika pokušao je objasniti i zaključiti fenomen rasprodanih Aleksandrinih koncerata: „Ljudi su željni glasa, emocije, melodije i raspjevanosti i ona je to servirala sukladno svojim mogućnostima, ali očito dovoljno za ovo vrijeme. Naravno ima dobru pozadinu i financijsku podršku, ne boji se zagristi puno i nametnula se da je cool slušati je sada, i nakon rasprodane arene, divljanja storyja i ostalog psihologija mase radi svoje, sve više ljudi želi biti dio tog "pokreta" i oni otići i sudjelovati u tom "fenomenu" i to onda ide kao lavina samo se povećava i povećavanjem kupi još više materijala. Stvara se dobra atmosfera i aura oko nje sada i jedan uspjeh izaziva drugi kao lančana reakcija. “

Zaključujem da se javna rasprava na forumu aktivno odvijala od najave beogradske arene, pa sve do njezinog posljednjeg koncerta tijekom ove turneje u Zadru. S obzirom na to da se u ovom radu fokusiram na javne rasprave oko rasprodanih koncerata u Zagrebu, dolazim do zaključka da postoji veći broj komentara na Forum.hr-u koji podržavaju i hvale Aleksandru Prijović i njezine nastupe, nego onih koji se protive koncertima i osuđuju njezin rad. Negativni komentari su u manjini i vrlo često su pobijeni konkretnim argumentima onih koji podržavaju njezin rad, dok se negativni komentari oslanjaju na argumente vezane za njezin izgled, karizmu, nacionalnost i financijsku podršku koju ima. Primjećujem i da se vrlo često pojavljuju i komentari usporedbe između Aleksandre Prijović i Severine, a vrlo često se komentirao i Aleksandrin privatni život u mlađim danima te odnos s mužem, kao i koliko je novca zaradila.

7.4. Analiza javne rasprave – Reddit

Rasprave su se vodile i na jednoj od novijih popularnih aplikacija – Redditu, što je prenio portal Indeks.hr, a jedan od istaknutih komentara bio je:

*"Hoćemo sad ozbiljno bit puni medija i svega svih 6 dana koncerata? Kako je ovom, kako je onom i sl.? Ono najžalosnije je, gledam neku curu pita je komentatorica 'zašto si tu'. Kaže ova jer se pronalazim u njenim pjesmama. Pa ona je k'o ženski Andrew Tate, samo pjeva. Ono pročitao sam tekst cca 10-ak pjesama, nasumično odabranih, svi sadržavaju basically isti tekst. 'Varao si me', 'Jeb*o si drugu', 'Odabrala sam te, a ti kriv' i slično. Je l' ovo kulturno uzdizanje? Je l' ovo 'utuve' mladima u glavu pa se čudimo što su pahuljice? Da se razumijemo - ne hejtam ženu, nek ona pjeva i svaka čast joj na uspjehu, ali hejtam mašineriju iza nje koja prodaje ovo smeće".*

Drugi su se pak veselili promjeni teme na portalima: *"Barem ćemo se odmorit 6 dana od islamističkih migranata i članaka o Tomaševiću"*

Pojedinim korisnicima nije bilo jasno kako je pjevačica toliko popularna, ako nikada nisu čuli za nju: *"Rekao sam milijun puta i reći ću ponovo. Ne smeta mi glazba, ne smeta mi da netko to sluša. Neka svatko sluša što hoće. Ali činjenica da ja nikad nisam čuo za nju, nitko u mojoj obitelji nikad nije čuo za nju, i nitko od mojih frendova nije čuo za nju, meni pokazuje da je tu bitniji marketing od same muzike. Uz to, meni sve ovo tako jako smrdi na pranje love. Glazbena industrija je poznata po tome, u Americi je tako započela, a sumnjam da je kod nas ista bolje. Štoviše, mogu samo naslutiti da je još gore".*

Na što je jedna od korisnica zaključila: *„Ne znam šta reć' osim dosadni ste. I ne znam kako ne vidite da samo sebe ograničavate tim što mislite da ste bolji od drugih jer ne slušate tamo neke Prijovičke. Daj si malo prevedi tekstove svojih omiljenih izvođača pa usporedi. To sam ja radila jednom davno dok sam još bila jako mlada i judgy i mislila da je ono sto ja slušam bolje. Na kraju krajeva, nije do teksta, nego do načina kak je otpjevano i instrumentala, a kod cajki je s te strane očito da je cilj da zabave ili pruže utjehu. Netko plače na Sheerana, netko na Sakića, stvar ukusa, tekstovi i nisu toliko različiti".*

Zaključujem da se, kao što je bio slučaj na Forum.hr-u, na Redditu pojavljuje veći broj komentara koji podržava uspjeh Aleksandre Prijović i njezine koncerte, od onih komentara koji ne podržavaju. Na Redditu su komentari bili žustriji i opširniji od komentara na Forum.hr-u, koji su po mojem zaključku djelovali pristojnije od komentara na Redditu. Često se pojavljuju komentari u kojima ljudi izjavljuju kako nisu bili upoznati s Aleksandrinim radom, stoga, mnogima nije bilo jasno kako je uspjela postići toliki uspjeh, što se na kraju povezivalo s financijskom podrškom koju ima i dobro organiziranim marketingom. Komentari na osnovu Aleksandrine nacionalnosti i izgleda pojavljuju se u manjoj mjeri nego na Forum.hr-u, dok se negodovanje oko količine članaka na portalima na temu njezinih koncerata pojavljuju u velikom broju.

8. ZAKLJUČAK

Turbofolk oduvijek je bio žanr opterećen političkim uspomnama jer je nastao za vrijeme Domovinskog rata, stoga je mnogi nisu željeli prihvatiti, a njegova je popularnost oduvijek bila paradoksalna i kompleksna. Iako je s godinama i dolaskom novih generacija promijenjen stav oko turbofolka kao žanra, i dalje postoje kontroverze oko takve glazbe na ovim prostorima. Istraživanjem ove teme bilo je nemoguće zaobići pitanja vezana za nacionalizam, mizoginiju, vulgarizam i balkanizam. Istraživanjem i analizom javne rasprave dolazimo do zaključka da se

negativan stav oko njezinih koncerata pojavljuje ponajviše zbog velike količine promotivnog materijala i članaka koji su se svakodnevno objavljivali. Prema analizi javne rasprave, veliki broj komentara ponajviše se osvrtao na to kako je pjevačica doživjela uspjeh zbog dobro organiziranog marketinga i financijske podrške, a u znatno manjoj mjeri su se osvrtao na njezinu nacionalnost, te je još manje povezivali s Domovinskim ratom. Ono što također zaključujem je to da se nije pojavljivalo toliko negativnih komentara, koliko je to bilo isticano u člancima te je na taj način stvorilo dojam negativnog stava kao vrlo prisutnog. Usporedbom analize javne rasprave s kvalitativnim istraživanjem koje sam provela kroz upitnik otvorenih i zatvorenih pitanja, zaključujem da i u istraživanju prevladava pozitivan stav, iako se nije radilo o obožavateljima Aleksandre Prijović. U istraživanju su se negativni komentari više osvrtao na nacionalnost i poveznicu s Domovinskim ratom, dok je u javnoj raspravi glavna tema bila financijska podrška i marketinški trikovi.

Rasprodani koncerti stvarno i jesu izazvali kontroverzu zbog toga što je Aleksandra Prijović srpska turbofolk pjevačica, a pojedinim je Hrvatima bilo teško prihvatiti činjenicu da nitko od hrvatskih glazbenika do sada nije uspio rasprodati toliki broj ulaznica za arenu, iako se radi o mladoj pjevačici koja je za vrijeme Domovinskog rata bila djevojčica. Međutim, mladi su upravo ti kojima je turbofolk glazba toliko bliska baš zbog toga što se kroz praćenje povezivanja a i velike ponude takve glazbe u klubovima i na društvenim mrežama susreću s njom, te zbog toga što oni nisu direktno doživjeli zbivanja Domovinskog rata. Moralna panika postoji i postojala je oko Aleksandrinih koncerata, ali upravo zbog tih mlađih generacija, turbofolk glazba je sve prisutnija i sve više prihvaćena u Hrvatskoj, stoga je moj zaključak da će nakon ovog vala panike, sve manje ista postojati oko srpskih glazbenika te postoji mogućnost da će svaki idući put proći manje zapaženo, jer će biti očekivano.

9. Literatura

Dragičević-Šešić, Milena (1994) *Neofolk kultura: Publika i njene zvezde*

Gotthardi Pavlovsky, Aleksej (2013) *Narodnjaci i turbofolk u Hrvatskoj*: Lijevak

Kronja, Ivana (2004) *Turbo Folk and Dance Music in 1990s Serbia: Media, Ideology and the Production of Spectacle*, University of arts Belgrade; *Anthropology of East Europe Review*, <https://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/aeer/article/view/330/405> (Pristupila 2.4.2024.)

Krnić, R. i Perasović, B. (2013) *Sociologija i party scena*: Ljevak

Luketić, Katarina (2013) *Balkan: od geografije do fantazije*: Ljevak

Marcelić, Sven, Krolo, Krešimir i Tonković, Željka (2015). „*Turbofolk – od zabranjenog voća do mainstreama: istraživanje glazbenog ukusa zadarskih srednjoškolaca*“. CASCA

Thompson, Kenneth (1998) *Moral panics*: Routledge

Thompson Kenneth (2003) *Sociologija i prostor; Moralne panike*: Beograd, Clio

Internetske veze:

Bilten (2019) *Trep cajke: kapitalistički realizam*, <https://www.bilten.org/?p=28232> (Pristupila 1.4.2024.)

Bosniainfo (2024) Dino Merlin rekorder po broju prodatih ulaznica u Hrvatskoj: Nadmašio i Aleksandru Prijović <https://bosnainfo.ba/dino-merlin-rekorder-po-broju-prodatih-ulaznica-u-hrvatskoj-nadmasio-i-aleksandru-prijovic/>

Cohen, Stan (1972) *Folk Devils and Moral Panics* <https://infodocks.files.wordpress.com/2015/01/stanley-cohen-folk-devils-and-moral-panics.pdf>

Index.hr (2023) *Hrvati se na Redditu svađaju oko Aleksandre Prijović: "Ona je kao ženski Andrew Tate"*, <https://www.index.hr/magazin/clanak/hrvati-se-na-redditu-svadjaju-oko-aleksandre-prijovic-ona-je-kao-zenski-andrew-tate/2517553.aspx> (Pristupila 5.4.2023.)

Jutarnji list (2023) *Huljić: '70% ljudi koji idu na Prijović ne znaju njene pjesme, idu biti viđeni'; Fanovi: 'Ti ne možeš ni garažu napuniti'* <https://www.jutarnji.hr/scena/domace-zvijezde/huljic-70-ljudi-koji-idu-na-prijovic-ne-znaju-njene-pjeme-idu-bit-vidni-fanovi-ti-ne-mozes-ni-garazu-napuniti-15384116> (Pristupila 5.4.2024.)

Jutarnji list (2006) „43% tinejdžera sluša narodnjake“, <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/43-tinejdzera-sluca-narodnjake-3392981> (Pristupila 5.4.2024.)

Narod.hr (2023) Konačno 'ne' turbofolku u Puli i Osijeku: Gradonačelnici odbili ugostiti ovakav sadržaj <https://narod.hr/kultura/konacno-ne-turbofolku-u-puli-i-osijeku-gradonacelnici-odbili-ugostiti-ovakav-sadrzaj/amp>

Net.hr (2024) PRIJOMANIJA SE NASTAVLJA / Aleksandra Prijović u rekordnom roku rasprodala četiri koncerata u Osijeku, pa najavila i peti: 'Ne znam što da vam kažem' <https://net.hr/hot/zvijezde/aleksandra-prijovic-rasprodala-4-koncerata-u-osijeku-pa-najavila-peti-b1123398-bed5-11ee-9b16-7e8e497da895>

Slobodna Dalmacija (2023) Extra FM radio dobio nacionalnu frekvenciju; glavni urednik iskreno o predrasudama da su 'cajkaški' radio te planovima <https://slobodnadalmacija.hr/mozaik/panorama/extra-fm-radio-dobio-nacionalnu-frekvenciju-glavni-urednik-iskreno-o-predrasudama-da-su-cajkaski-radio-te-planovima-1329293>

(Pristupila 5.4.2024.)

Wikipedia (2023) *Extra FM* https://hr.wikipedia.org/wiki/Extra_FM (Pristupila 5.4.2024.)

24sata (2023) Aleksandra Prijović rasprodala u jednom danu i treći koncert u Areni: 'Živim svoje snove!' <https://www.24sata.hr/show/aleksandra-prijovic-rasprodala-u-jednom-danu-i-treci-koncert-u-areni-zivim-svoje-snove-937740> (Pristupila 5.4.2024.)